

СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ У РИБНОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

С. С. ШЕПЕЛЄВ, здобувач*
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
e-mail: wepelev@ukr.net

Анотація. Визначено напрями, вивчено тенденції та обґрунтовано можливості структурних зрушень у рибному господарстві в умовах європейської інтеграції та глобалізації економіки. Запропоновано запровадити збирання даних по морській аквакультурі, розробити звітність, а також спеціальні форми первинної документації для заповнення рибницькими підприємствами галузі. Доведено необхідність доопрацювання форми звітності № 1А–риба (річна) «Виробництво продукції аквакультури за 20_р.» для отримання інформації по видах риби, а не по родинах із урахуванням подання даних до Департаменту рибного господарства і аквакультури ФАО ООН.

Ключові слова: галузь, глобалізація, аграрний сектор, рибне господарство, європейська інтеграція

Актуальність. Упродовж останніх років Україна реалізує Угоду про партнерство і співробітництво з Європейським Союзом з урахуванням політики стратегічного добросусідства. Європейський вектор партнерства з ЄС сприяє виробникам риби та рибної продукції в отриманні доступу до висококонкурентного за ціною ринку продовольства. Очевидно, що для ефективної європейської інтеграції слід постійно підвищувати конкурентоспроможність вітчизняної рибної продукції як у напрямі ціноутворення, так і в контексті її якості. Нині задекларований експорт рибної продукції перевищив 7,5 млн дол. США, що становить більше, ніж 3 700 т риби, морепродуктів і готової упакованої рибної продукції. Найбільше (у загальній вартості поставок) з України імпортують: Білорусь – 26 %, Німеччина – 20, Ірак – 13, Молдова – 9, Литва – 6, Грузія – 5 %. Найпопулярнішими видами риб, що імпортуються з України є: м'ясо криля – 26 %, судак – 23, короп – 13, кілька чорноморська – 6, бичок – 4 %. Ключовим чинником поліпшення експортної складової рибної продукції може бути вітчизняна аквакультура. За даними Асоціації «Українських імпортерів риби та морепродуктів», у 2013–2015 роках частка аквакультури в загальному обсязі виробництва рибної продукції становила 44 %.

Однак високі темпи зростання в цьому секторі дадуть змогу вже в 2021 р. обійти за обсягом виробленої риби промислове рибальство. У 2025 р. ця частка становитиме 52 %. Значна частка приросту продукції

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор Н. М. Вдовенко

аквакультури припадає на прісноводні види – короп, сом (у тому числі пангасіус), тилapia. Тому для України це унікальна можливість зайняти своє місце у світовій торгівлі рибною продукцією. Проте українським товаровиробникам через нерівні умови конкуренції складно господарювати з їх іноземними конкурентами, які у розвинених країнах мають істотну фінансову підтримку держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Неоціненна роль як рибальства, так і аквакультури у забезпеченні продовольчої безпеки країни спонукає вчених до опрацювання основних засад її становлення й переходу до динамічного розвитку в умовах глобальних трансформаційних процесів. Вагомий внесок у теоретичні й практичні дослідження становлення та розвитку рибного господарства зробили вітчизняні й зарубіжні вчені Н. Вдовенко [1; 6; 8], С. Алимов [2], М. Стасишен [3], Н. Яркіна, С. Турега [4; 7], М. Холварт [5].

Мета дослідження – визначення напрямів, вивчення тенденцій та обґрунтування можливостей структурних зрушень у рибному господарстві в умовах європейської інтеграції та глобалізації економіки.

Матеріали і методи дослідження. У процесі наукового дослідження було використано як загальнонаукові, так і специфічні методи. Зокрема, групування – для визначення впливу різних чинників на діяльність суб'єктів господарювання в рибному господарстві; системного аналізу – під час аналізу кон'юнктури внутрішнього та зовнішнього сегментів ринку риби. Графічний метод забезпечував достатню наочність проведених досліджень та отриманих результатів.

Результати дослідження та їх обговорення. Україна здійснює промисел в Чорному та Азовському морях, Світовому океані, а також у внутрішніх водоймах. При здійсненні спеціального використання водних біоресурсів у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), внутрішніх морських водах, територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі України користувачі складають «Звіт про обсяги вилову водних біоресурсів на «___» _____ 20__ р.». Звіт щомісяця подається до територіальних органів Держрибагентства України. До Державної служби статистики України рибалки подають «Звіт про добування водних біоресурсів».

Для своєчасного надання інформації про здійснення територіальними органами Держрибагентства контролюючих та наглядових функцій з охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства, керівники територіальних органів Держрибагентства повинні надавати інформацію та звіти до Управління охорони водних біоресурсів, регулювання рибальства та іхтіології Держрибагентства, а саме: інформацію про освоєння лімітів та прогнозів допустимого спеціального використання водних біоресурсів, про обсяги спеціального використання водних біоресурсів користувачами – щомісяця до 10 числа, наступного за звітним (з наростаючим підсумком); інформацію про обсяги відтворення молоді водних біоресурсів у природні водойми, про обсяги зариблення (вселення) молоді водних біоресурсів при здійсненні рибогосподарської діяльності у спеціаль-

них товарних рибних господарствах, про обсяги зариблення (вселення) молоді водних біоресурсів при експлуатації водного об'єкта за науково-біологічними обґрунтуваннями та про обсяги зариблення (вселення) молоді водних біоресурсів у культурних рибних господарствах – щомісяця (у період здійснення випуску) до 10 числа, наступного за звітним (з наростаючим підсумком); інформацію про перевірки рибозахисних пристроїв, водо-збірних та водопропускних споруд, про здійснення любительського та спортивного рибальства на водоймах загального користування в межах контролю Управління (для прісноводних водойм) та про здійснення любительського та спортивного рибальства на водоймах загального користування в межах контролю Управління (для морських акваторій) – двічі на рік, до 10 липня та до 10 січня.

Спеціальне використання водних біоресурсів здійснюється шляхом їх вилучення з природного середовища. Промисловим виловом водних біоресурсів в Азово-Чорноморському басейні займається 432 користувачі (рибалки) різних форм власності. Основу промислу становлять види риб, які відображені на рис. 1.

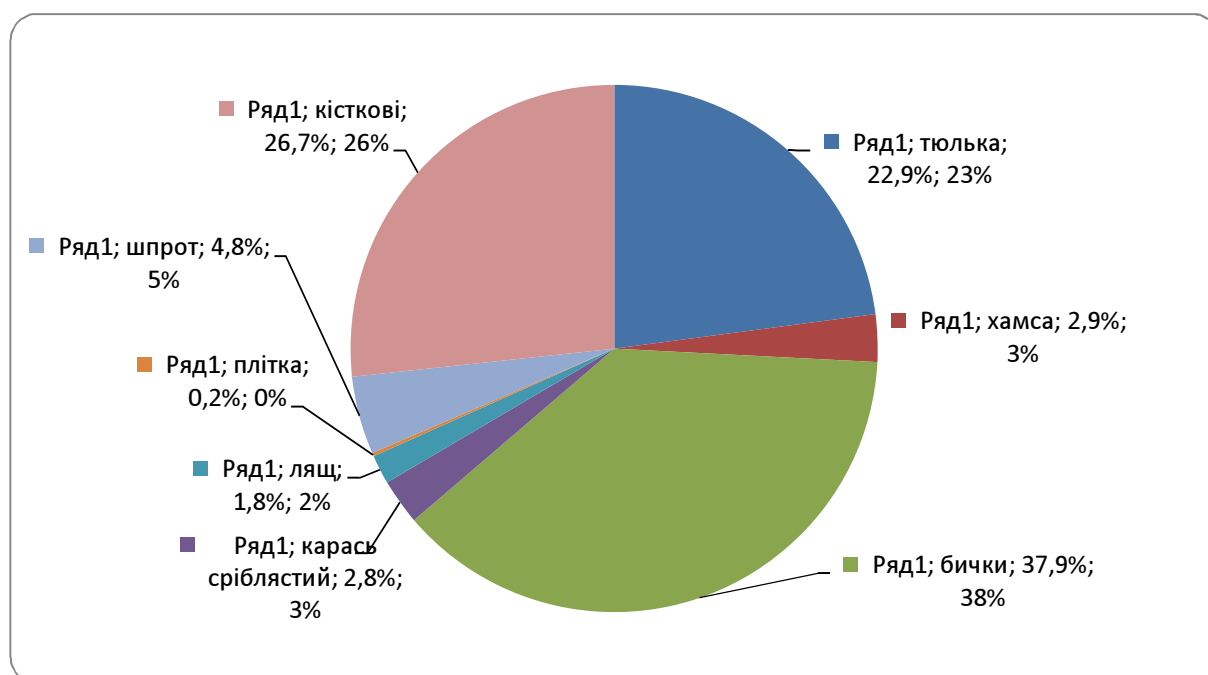

Рис. 1. Промисловий вилов водних біоресурсів в Азово-Чорноморському басейні у 2015 році

Як видно з рис. 1, основу вилову у 2015 р. становлять лише малоцінні види риб. Серед них: тюлька – 12,1 тис. т, бички – 18,2, карась сріблястий – 3,3, лящ – 2,7, плітка – 2,2, шпрот – 2,2 тис. тонн. Це є наслідком зменшення обсягів промислових запасів цінних видів риб та анексією Криму. Також, порівняно з 2013 р., у 2015 р. обсяги вилову хамси зменшилися у 27 разів, шпроту – у 5,7 раза, тюльки – у 16,4 раза.

Аналізуючи показники вилову чорноморської креветки видно збільшення обсягів вилову до 0,243 тис. т у 2015 р. проти 0,124 тис. т у

2013 р. Зазначений вид є перспективним і відіграє зростаючу роль у прибережному рибальстві України. Проблемою є відсутність обліку риби, виловленої рибалками-аматорами. На сьогодні взагалі в даному сегменті відсутня звітність про виловлену рибу рибалками-аматорами, механізм обліку кількості рибалок-аматорів та обсяги вилову ними риби. У внутрішніх водоймах, окрім промислового рибальства, виловом риби займаються у спеціальних товарних рибних господарствах (СТРГ), на основі науково-біологічних обґрунтувань.

Дані про вилучення водних біоресурсів щомісяця подаються до територіальних органів Держрибагентства України як інформація про вилучення водних біоресурсів у спеціальних товарних рибних господарствах (СТРГ), про вилучення водних біоресурсів за науково-біологічними обґрунтуваннями (НБО), про вилучення водних біоресурсів у культурно-рибних господарствах (КРГ) – щомісяця до 10 числа, наступного за звітним (із наростаючим підсумком). У 2015 р. рибалки у СТРГ вловили 6,9 тис. т водних біоресурсів (рис. 2).

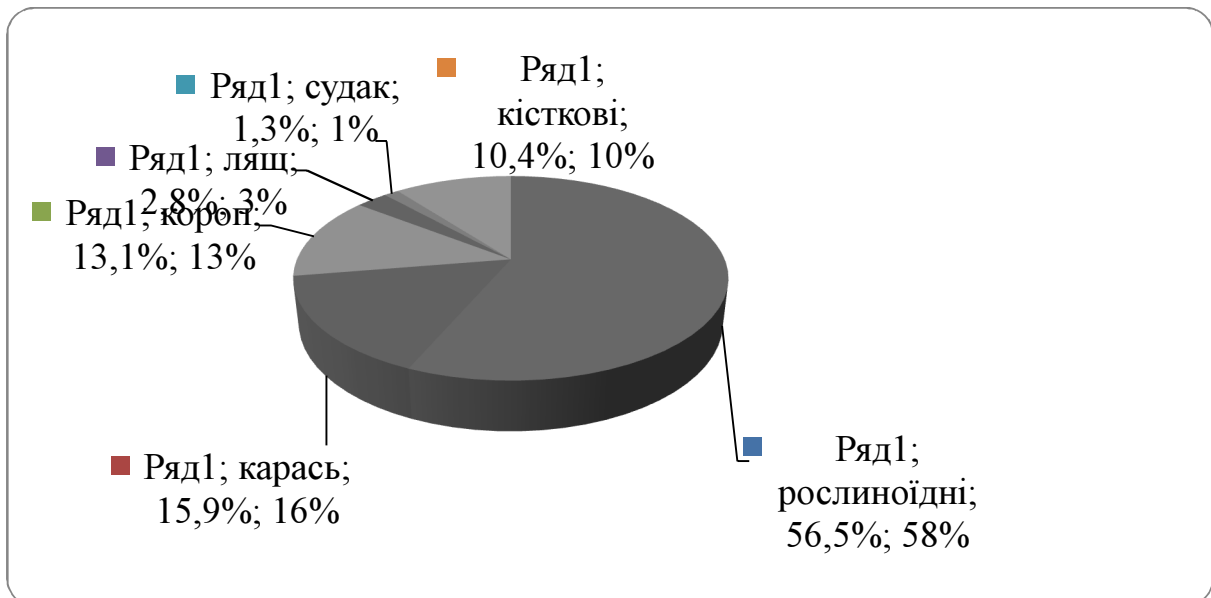

Рис. 2. Вилов водних біоресурсів у СТРГ у 2015 році

Як видно з рис. 3, основу вилову у СТРГ у 2015 р. становлять рослиноїдні риби далекосхідного комплексу – 3,9 тис. т, короп – 0,9, карась – 1,1, судак – 0,09, лящ – 0,2 тис. т. Це є результатом зариблення водних об’єктів за кошти користувачів, що здійснюють промисел.

У Світовому океані рибпромислові судна працюють у таких регіонах: FISHING AREA CODE – 48, 41, 88. Океанічний промисел становить 15,8 тис. т. У Світовому океані промисел здійснює 2 підприємства: АРК «Придунайська Нива», ТОВ «СРДК» (табл. 1).

Найбільш цінними видами, що видобуваються є антарктичний криль, патагонський кликач, антарктичний кликач. Обсяги вилову криля у 2015 р. становлять 13,4 тис. т, що на 4,2 тис. т більше, ніж у 2014 р., і на

8,7 тис. т більше, ніж у 2013 р. До основних риболовецьких регіонів України належить Азово-Чорноморський басейн, де у 2014 р. було виловлено 22,2 тис. т риби. Зокрема, у Запорізькій області – 16,2 тис. т, Одеській – 3,3, Миколаївській – 1,4 тис. т. Вилов у внутрішніх водоймах за 2014 р. припав передусім на Черкаську (6,2 тис. т), Одеську (5,5 тис. т) та Вінницьку (2,3 тис. т) області. Загальний вилов риби у внутрішніх водоймах по Україні в 2014 р. становив 39,6 тис. т, а в 2015 р. – 38,5 тис. т. Через анексію Криму Україна втратила близько 65 % вилову. У 2013 р. обсяг вилову, з урахуванням Криму, становив близько 225,8 тис. т, а у 2014 р. (без Криму) – 91,2 тис. т, у 2015 р. – 88,6 тис. т.

1. Вилов водних біоресурсів підприємствами України у Світовому океані

Назва підприємств / суден	2014	2015	Відхилення (+; -)	%
1 АРК «Придунайська Нива»				
ТОВ «Антарктика»				
РКТ-С «Море Содружества»	9197,0	13413,0	4216,0	145,8
2.ТОВ «СРДК»	9850,4	1032,2	-8818,2	10,5
ВАТМ «Рибалка Севастополя»				
ВАТМ «Київська Русь»	10412,2	1394,7	-9017,5	13,4
Усього	29459,6	15839,9	-13619,7	53,8

Для отримання повної інформації від рибницьких господарств організовано облік виробничих процесів і зведений облік вирощеної товарної риби, рибопосадкового матеріалу та інших водних біоресурсів. Вперше у 2012 р. розроблено і впроваджено форму адміністративної звітності № 1А-риба (річна) «Виробництво продукції аквакультури за 20_ р.» та Інструкцію щодо її заповнення згідно з абзацем 26 статті 9 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів». Форму звітності № 1А–риба (річна) «Виробництво продукції аквакультури за 20_ р.» суб'єкти господарювання подають центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства в обов'язковому порядку. Усі показники звіту повинні бути взаємоузгоджені, достовірні та обґрунтовані документами, які оформлені в установленому законодавством порядку.

Форма звітності № 1А–риба (річна) «Виробництво продукції аквакультури за 20_ р.» складається з розділів: I «Баланс площ виробничих потужностей водних об'єктів за звітний рік»; II «Наявність ремонтно-маточного поголів'я»; III «Вирощування рибопосадкового матеріалу»; IV «Вирощування товарної продукції»; V «Вилов товарної продукції»; VI «Витрати кормів та внесення добрив»; VII «Економічні показники виробництва продукції аквакультури».

Форма № 1А-риба заповнюється на підставі даних спеціальних форм первинної документації для суб'єктів рибного господарства у галузі аквакультури.

Крім розведення риби для продовольчих цілей, аквакультура штучних водойм відіграє важливу роль у виробництві рибопосадкового матеріалу для

зариблення водойм. В Україні існує чотири державні установи, які щороку проводять роботи з відтворення та випуску молоді різних видів риб у рибогосподарські водні об'єкти України: ДУ «Рибоводний завод «Лопушно» (Чернівецька область); Державна установа «Херсонський експериментальний завод по розведенню молоді частикових риб»; Державна установа «Виробничо-експериментальний Дніпровський осетровий рибовідтворювальний завод імені академіка С. Т. Артющика» (Херсонська область); Державна установа «Новокаховський рибоводний завод частикових риб», Херсонська обл. Державні рибовідтворювальні комплекси здійснюють зариблення водних об'єктів різними видами риби, наведеними в табл. 2.

2. Результати зариблення державними рибовідтворювальними комплексами внутрішніх водойм та Азово-Чорноморського басейну у 2015 році

Виробництво		Кількість личинок	
Назва, види риб	Наукова назва	всього, тис. шт	вселено у водойми
Короп (вік 0+)	Cyprinus carpio	1243,4	1243,4
Короп (вік 1+)	Cyprinus carpio	419,2	419,2
Білий товстолобик (вік 0 +)	Hypophthalmichthys molitrix	3688,6	3688,6
	Hypophthalmichthys molitrix		
Білий товстолобик (вік 1 +)	Ctenopharyngodon idellus	765,4	765,4
	Ctenopharyngodon idellus		
Білий амур (вік 0 +)	Sander lucioperca	645,8	645,8
	Sander lucioperca		
Білий амур (вік 1 +)	Esox lucius	136,2	136,2
	Esox lucius		
Судак (молодь)	Esox lucius	111,2	111,2
Щука (мальки)	Esox lucius	954,3	954,3
Щука (молодь)	Esox lucius	25,9	25,9
Сом (мальки)	Silurus glanis	10,4	10,4
Стерлядь (мальки)	Acipenser ruthenus	1467,5	1467,5
Форель струмкова (молодь)	Salmo trutta	60,4	60,4

Висновки і перспективи. Таким чином, проведені дослідження дають можливість зробити висновки, певні узагальнення та намітити шляхи вирішення актуальних проблем:

1. Статистична інформація по морській аквакультурі в Україні відсутня. Тому необхідно запровадити збір статистичних даних по морській аквакультурі; розробити звітність по морській аквакультурі, а також спеціальні форми первинної документації для заповнення рибницькими підприємствами галузі.

2. Необхідно вдосконалити механізм дорахунку обсягів надходження на ринок продукції аквакультури. Зазначене є наслідком того, що офіційною статистикою не охоплений повний обсяг надходження на внутрішній ринок продукції аквакультури з фермерських ставових господарств. Також слід

доопрацювати форму звітності № 1А–риба (річна) «Виробництво продукції аквакультури за 20_ р.» для отримання інформації по видах риби, а не по родинях. Зокрема, нині у показнику вилову корошових містяться дані як коропа, так і карася. Тут різні складові для вирощування, тому ці показники доцільно в майбутньому висвітлювати й позиціонувати окремо.

Список літератури

1. Вдовенко Н. М. Регуляторна політика держави і механізми її реалізації в перспективних галузях економіки, пов'язаних із рибним господарством / Н. М. Вдовенко // Економіка розвитку. – 2014. – № 3 (71). – С. 9–14.
2. Алимов С. І. Рибне господарство України: стан і перспективи / С. І. Алимов. – К. : Вища освіта, 2003. – 335 с.
3. Стасишен М. С. Екологізбалансований розвиток рибогосподарського комплексу України : монографія / М. С. Стасишен. – К. : РВПС України НАН України, 2010. – 323 с.
4. Яркіна Н. Державна політика розвитку рибного господарства України: передумови та цілі формування / Н. Яркіна, С. Турега // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 3. – С. 29–34.
5. Halwart M. Cage aquaculture – Regional reviews and global overview / M. Halwart, D. Soto, J. Arthur. – FAO Fisheries Technical Paper. – № 498. Rome, FAO, 2010. – 240 p.
6. Вдовенко Н. М. Державне регулювання розвитку аквакультури в Україні : монографія / Н. М. Вдовенко. – К. : Кондор-Видавництво, 2013. – 464 с.
7. Підвищення конкурентного потенціалу підприємств рибної галузі шляхом формування ефективного механізму управління рибним господарством / Н. Яркіна // Науково-практичні проблеми розвитку економічних систем : зб. наук. праць. – Хмельницький : ХНУ, 2013. – № 1. – С. 108–111.
8. Vdovenko N. M. Mechanisms of regulatory policy application in agriculture / N. Vdovenko // Економічний часопис XXI. – 2015. – № 5–6. – С. 53–56.

References

1. Vdovenko, N. M. (2014). Regulatorna polituka derjavy i mexanizmy ii realizazii v perspektivnuch galuzach ekonomiku, povazanuch z rubnum gospodarstvom / N. Vdovenko // Ekonomika rozvitky, 3 (71), 9–14.
2. Alymov, S. I. (2003). Rybne gospodarstvo Ukrayiny : stan I perspektivy / S. I. Alymov. – K : Vyshcha osvita, 335.
3. Stasishen, N. S. (2010). Ekologozbalansovaniy rozvytok rybogospodarskogo kompleksu Ukrainy : monografia / N. S. Stasishen. – K. : RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, 323.
4. Yarkina, N. (2013). Derjavna polituka rozvytky ribnogo gospodarstva Ukrainy: peredumovi ta zili formuvania / N. Yarkina, S. Turega // Stalui rozvytok ekonomiki, 3, 29–34.
5. Halwart, M. (2010). Cage aquaculture – Regional reviews and global overview / M. Halwart, D. Soto, J. Arthur. – FAO Fisheries Technical Paper. – № 498. Rome, FAO, 240.
6. Vdovenko, N. M. (2013). Derjavne reguluvanna rozvytky akvakultury v Ukraini: monografia / N. M. Vdovenko. – K. : Kondor, 464.
7. Yarkina, N. (2013). Pidvijenja konkurentnogo potenzialy pidpriemstv rubnoi galuzi shlahom formuvania efektivnogo mehanizmu upravlinia rybnim

gospodarstvom / N. Yarkina // Naukovo-praktichni problem rozvytky ekonomichnich system : [zb. nauk. prats]. – Hmel'nyzkiy, 1, 108–111.

8. Vdovenko, N. M. (2015). Mechanisms of regulatory policy application in agriculture / N. Vdovenko // Ekonomichnyi chasopys XXI, 5–6, 53–56.

СОСТОЯНИЕ, ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ И СТРУКТУРНЫЕ СДВИГИ В РЫБНОМ ХОЗЯЙСТВЕ УКРАИНЫ

С. С. Шепелев

***Аннотация.** Определены направления, изучены тенденции и обоснованы возможности структурных сдвигов в рыбном хозяйстве в условиях европейской интеграции и глобализации экономики. Предложено вести сбор данных по морской аквакультуре, разработать отчетность, а также специальные формы первичной документации для заполнения рыбноводческими предприятиями отрасли. Доказана необходимость доработки формы отчетности № 1А–рыба (годовая) «Производство продукции аквакультуры за 20_ г.» для получения информации по видам рыбы, а не по семьям с учетом представления данных Департаменту рыбного хозяйства и аквакультуры ФАО ООН.*

***Ключевые слова:** отрасль, глобализация, аграрный сектор, рыбное хозяйство, европейская интеграция*

THE STATE, DEVELOPMENT TRENDS AND STRUCTURAL CHANGES IN THE FISHERIES OF UKRAINE

S. S. Shepelev

***Abstract.** The article defines the directions, studied the trends and substantiates the possibility of structural changes in fisheries in the context of European integration and economic globalization. Proposed to introduce data collection for marine aquaculture, develop reporting and special forms of primary documentation to fill the fish enterprises of the region. The necessity of the revision of the report 1A–fish (ryba) (annual) «Aquaculture Production for the 20_» for information on the types of fish, not families considering submitting to the Department of Fisheries and Aquaculture FAO.*

***Keywords:** industry, globalization, agriculture, fisheries, European integration*